

PLAN I PROGRAM PRIPREMNIH VRTIĆA ZA ĐECU ROME I EGIPĆANE

©photo: Emil Šabotić

EUROPEAN UNION
DELEGATION TO MONTENEGRO

Crna Gora
Zavod za školstvo

Ovaj Projekat finansiran je od strane Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori. Projekat sprovodi S.I.C.I. Dominus (Španija), u konzorcijumu sa ABU Consult Berlin GmbH i Particip GmbH, a realizuje se u saradnji sa Ministarstvom prosvjete, Crna Gora.

Autorke:

Aleksandra Radoman-Kovačević
Snežana Laković

Naslov:

Plan i program pripremnih vrtića za decu Rome i Egipćane

Izdavač:

Projekat: „EU-Crna Gora Servisi inkluzivnog obrazovanja”
Ministarstvo prosvjete
Vaka Đurovica bb, 81000 Podgorica
Tel.: +382 20 410 157, +382 20 410 125, +382 20 408 937
E-Mail: dominus@mps.gov.me
Web stranica: <http://www.eu-miesp.com>

Za izdavača:

Aleksandra Radoman-Kovačević

Urednica:

Aleksandra Radoman-Kovačević

Prelom, tehnička priprema i štampa:

„Grafo Crna Gora” Podgorica
<http://www.grafocg.com>

Tiraž:

20

S.I.C.I. Dominus

C/Ángel 16
E-18002 Granada, Španija

Podgorica, mart 2013.

Štapanje Plana i program pripremnih vrtića za decu Rome i Egipćane podržao Zavod za školstvo Crne Gore.

Crna Gora
Zavod za školstvo

UVOD

Plan i program za pripremne vrtiće za decu Rome i Egipćane, zasnovan je na potrebama i specifičnostima Romske i Egipćanske dece prepoznatim i preporučenim u okviru *Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2012-2016, Priručnika za nastavnike za Romsku decu* na predškolskom nivou, ARPOMT, Savjeta Evrope, preporukama stručnjaka i praktičara/ki obuhvaćenih programom pripremnih vrtića u okviru projekta „Servisi inkluzivnog obrazovanja”, preporukama eksperata za izradu plana i programa iz Zavoda za školstvo Crne Gore.

Specifičnost ovog plana i programa čini koncept socijalne inkluzije¹ koji podrazumjeva primjenu socijalnog obrazovanja i upotrebu različitih interaktivnih pristupa kompatibilnih potrebama romske i egipćanske dece. Više informacija o karakteristikama pomenute ciljne grupe, nalazi se u *Priručniku — Pripremni vrtići za Romsku i Egipćansku decu*.

Metodologije korišćene u socijalnom obrazovanju su fleksibilne obrazovne metodologije.

Vodeći se sadržajem zvaničnog plana i programa *Kraći program za područja aktivnosti u predškolskom vaspitanju i obrazovanju — Rad sa djecom godinu dana pred polazak u školu*, kreirali smo korealacije naših ciljeva sa različitim vrstama aktivnosti.

Preporuke od strane stručnjaka iz Zavoda za školstvo, kao i Projektnog tima i samih praktičara, odnosile su se na naglašavanje životno — praktičnih vještina koje je realno postići u vremenskom periodu od deset radnih dana, a koje podstiču osnovne socijalne, posebno komunikacijske vještine.

Zahvaljujemo za posebnu podršku dr. Sibylle Hielscher, vođa tima na Projektu, Tamari Milić nacionalnoj koordinatorki za obrazovanje dece sa posebnim obrazovnim potrebama, Ministarstvo obrazovanja, Podgorica, Crna Gora i Nataši Vlahović, Savjetnici, Zavod za školstvo Crna Gora.

I DIO

Plan i program

Plan i program za decu predškolskog uzrasta Romske i Egipćanske dece treba da odgovori na potrebu dece za upisom u školu i davanje jednakih šansi i prilika za uklapanje u školsko okruženje i zajednicu.

Ovaj plan i program zasnovan je na zvaničnom planu i programu *Kraći program za područja aktivnosti u predškolskom vaspitanju i obrazovanju — Rad sa djecom godinu dana pred polazak u školu*. U zvaničnom planu i programu, nalaze se sljedeća područja aktivnosti za predškolsko vaspitanje:

1 Koncept socijalne inkluzije podrazumjeva pravo deteta da odrasta u primarnoj porodici; individualizovani priručnik; proces u kome su roditelji partneri; kada se u školi/vrtiću radi na izgradnji socijalnih vještina, u sklopu kojih se posebna pažnja poklanja timskom radu uz odgovornost svakog zaposlenog, stoga su aktivnosti sveobuhvatne, prilagođene kulturološkom, društvenom tj. širem kontekstu u kome živi ciljna grupa živi, sa pristupom koji uključuje integralne metode.

1. Fizičke i zdravstvene aktivnosti;
2. Jezičke aktivnosti;
3. Logičko-matematičke aktivnosti;
4. Socijalne aktivnosti i saznanja;
5. Aktivnosti upoznavanja i ovladavanja okolinom;
6. Likovne aktivnosti i
7. Muzičke aktivnosti.

Za svaku oblast dati su ciljevi: 1. Otkrivanje sebe i vladanje sobom, 2. Razvijanje odnosa i sticanje znanja o drugima, 3. Otkrivanje svijeta i izgrađivanje znanja o njemu.

Kao dodatak ovim ciljevima dati su tipovi aktivnosti i methodske instrukcije za upotrebu.

Pregled tipova aktivnosti predstavljenih u tri oblasti su: životno-praktične vještine, specifične aktivnosti i složene aktivnosti.

Bitan dio plana i programa čine metode koje se koriste u vaspitno-obrazovnom procesu.

Uzimajući u obzir specifične potrebe RE dece predškolskog uzrasta, aktivnosti trebaju biti planirane i sprovedene putem metoda prilagođenih pojedinačnim i grupnim potrebama učesnika.

Ovakav pristup podrazumjeva uključivanje, učešće i aktivno učenje koje obezbjeđuje 'vlasništvo' nad naučenim kao bitnim segmentom za njihovo dalje motivisanje u pohađanju nastave (tzv. aktivno učenje). 'Vlasništvo' usvojenog i naučenog odnosi se na pojam 'autonomije' učenika, koji se javlja kao preporučena praksa za predškolsko vaspitanje i obrazovanje RE dece u dokumentima Savjeta Evrope, ARPOMT. U okviru ovog pristupa potrebno je obezbjediti okvir u kome deca usvajaju, uče, a posebno stiču nove vještine, uz podršku profesionalaca koji okvir za sticanje vještina prilagođavaju načinu na koji deca rezonuju kako na grupnom, tako i na pojedinačnom nivou. Može se reći da deca ovim pristupom dobijaju priliku sticati vještine i znanja sa idejom da su sami došli do njih. Uloga profesionalaca koji rade sa decom u ovom procesu je isključivo podržavajuća, samim tim i više zahtjevna jer podrazumjeva set vještina i znanja koja omogućavaju najbolje moguće prilagođavanje potrebama i stilovima učenja dece.

Polazeći od činjenice da deca pripadnici/e RE populacije koja nisu bila uključena u vaspitno-obrazovni proces, trebaju razvijati svoje praktično-životne vještine, kao i vještine socijalizacije i unaprijeđenja komunikacije, ovaj program će im takođe omogućiti ravnopravniji položaj tokom osnovnoškolskog pohađanja nastave.

II DIO

Ciljevi vaspitnog i obrazovnog procesa u okviru pripremnihi vrtića odnose se na:

1. Bolju motivisanost dece za redovno pohađanje nastave u osnovnim školama,
2. Podsticanje interesovanja za učenjem,
3. Podsticanje kreativnog izražavanja i mašte,
4. Podsticanje učenja u grupi i timu,
5. Podsticanje i razvijanje interkulturalnog učenja (kroz vrednovanje sopstvene kulture, navika i sl. i kultura drugih),

6. Njegovanje osećaja pripadnosti,
7. Njegovanje aktivnog učešća kroz podršku, ohrabrivanje i motivisanje od strane vaspitača/ica i vršnjaka/inja,
8. Podsticanje fokusiranosti, pažnje i praćenja rada,
9. Učenje i podsticanje lijepog izražavanja,
10. Neposredno upoznavanje sa pojmovima iz školskog okruženja (pribor, materijali, osoblje, škola i sl.), a koji su važni za uključivanje u osnovnu školu i neophodni da bi bili nadograđeni u I razredu osnovne škole,
11. Upoznavanje osnovnih znamenitosti u gradu, putem poseta i izleta i sl.

III DIO

Principi korišćeni u obrazovnom i vaspitnom procesu:

- Jednakost — jednako poštovanje i mogućnosti za svako dijete.
- Princip individualnosti – prilagođavanje stila rada (putem odgovarajućih pristupa) stilu učenja koji najbolje odgovara detetu i različitim individualnim potrebama i interesovanjima deteta.
- Pristup zasnovan na potrebama — u skladu sa životnim uslovima i potrebama koje se odnose na porijeklo i životno okruženje deteta.
- Sistem postupnosti – postupno učenje putem praćenja procesa usvajanja i razvoja deteta.
- Princip očiglednosti — saglasno uzrasnim karakteristikama dece primjenjuju se očigledne, interaktivne, iskustvene aktivnosti kada deca uče kroz igre putem posmatranja, eksperimentisanja, manipulativnih radnji i sl. (npr. Vaspitač/ica pokazuje aktivnost putem verbale i neverbalne komunikacije, aplikacija, slika. Dok jedan vaspitač objašnjava, drugi pokazuje aktivnost praktičnom primjenom, a treći ispravlja i pomaže primjenu od stane dece.).
- Organizovanje faza vrtića prema fazama razvoja grupe i grupnoj dinamici — obraćanje posebne pažnje na aktivnosti kojima počinje i završava dvonedeljni rad i prati prilagođavanje dece, njihov razvoj i potrebe, razvoj odnosa u grupi i sl. (Na samom početku najveću pažnju treba posvetiti međusobnom upoznavanju, formiranju grupe putem donošenja pravila, kao i u završnoj fazi u kojoj se treba usmjeriti na pripremu dece za zatvaranje grupe u smislu da deca postanu svjesna ove faze i da prihvate prirodni kraj života grupe u postojećoj dinamici i interaktivnom radu u grupama.)

Teme su podijeljene u dvije cjeline po sedmicama²:

I „Hajde da se družimo”

1. Ja, moja porodica i moji prijatelji,
2. Ja i drugari u vrtiću,
3. Zdravi stilovi života (higijena, navike pravilne ishrane i sl.)
4. Od vrtića do kuće (osnovna pravila kolektivnog i bezbjednog načina kretanja i grupnog kretanja),

² Primjer programa rada u pripremnim vrtićima sa dodatkom u kome se nalaze interaktivne vježbe I njihov opis nalaze se u Aneksu 1 i Aneksu 2 ovog dokumenta.

II „Hoću sa drugarima u školu”

1. Škola (izgled, svrha, zaposleni i sl.)
2. Upoznavanje sa didaktičkim materijalom i upotrebom i sl.
3. Upoznavanje sa pojedinim profesijama – učitelj, ljekar, policajac i sl.

IV DIO

Vrste aktivnosti, područja i korelacija:

Aktivnosti planirane i realizovane tokom pripremnih vrtića su jasno strukturirane iskustveno-edukativne aktivnosti usklađene sa razvojnim potrebama ovog uzrasta djece i neposrednog društvenog i porodičnog konteksta u kome RE djece borave i žive.

Rad na sticanju osnovnih socijalnih vještina koje uključuju komunikacijske vještine, osim adekvatnih metoda, podrazumjeva korelaciju sa svim područjima aktivnosti u predškolskom vaspitanju i obrazovanju:

1. **Jezičke aktivnosti:** razgovor, obraćanje vršnjacima, odraslima, primjereno izražavanje u različitim situacijama.

Životno-praktične i spontane aktivnosti:

- spontano pričanje o svojim doživljajima;
- postavljanje pitanja u komunikaciji sa odraslima i decom,
- razgovor o pravilima u vrtiću,
- komunikacija sa odraslima prilikom hranjenja i oblačenja.

Specifične aktivnosti:

- neverbalne igre: igre oponašanja, igre prepoznavanja, uočavanja i imenovanja;
- igre u kojima djeca kombinuju verbalnu i neverbalnu komunikaciju
- pričanje priča, bajki
- Recitovanje umjetničkih i narodnih stihova,
- Pričanje i prepričavanje
- Dramatizacija
- Govorne igre za razvoj govora i artikulacije (u Aneksu 1, „Ježgoteka”)

Kompleksne aktivnosti

Govorne aktivnosti u kombinaciji sa ostalim tipovima aktivnosti iz različitih područja čine kompleksne aktivnosti. One obično traju duže, neprekidno ili sa prekidima u fazama, realizuju se u saradnji sa roditeljima i drugima. Najčešće su to radnje vezane za:

- Izrada slikovnica i
- pričanje priča.

2. **Logičko-matematičke aktivnosti:** označavanje stvari u okolini sa simbolima;

Životno-praktične i spontane aktivnosti

Matematika je usko povezana sa životom i neposrednom okolinom djeteta, te da bi se dijete bolje snašlo u tom, realnom svijetu, neophodno je savladati ciljeve postavljene u predškolskom uzrastu.

Ova vrsta aktivnosti podrazumijeva:

- Posmatranje objekata iz neposredne okoline i uočavanje njihovih osobina,
- Označavanje stvari u okruženju simbolima (čša, učionica),
- Manipulacija sa predmetima, uočavanje, razvrstavanje,
- Prebrojavanje suigrača,
- Korišćenje svakodnevnih situacija sa predmetima (igračkama — npr. Imitativne igre u prodavnici, pijaci i sl.)
- Uočavanje predmeta iz okoline raznih geometrijskih oblika (npr. Kakav je prozor, lopta i sl.)

Specifične aktivnosti

U specifične aktivnosti spadaju one aktivnosti koje su vezane za prirodu oblasti. Ove vrste aktivnosti podrazumijevaju:

- Grupisanje predmeta na osnovu izdvojenog kriterija (boja, oblik veličina, funkcija — namjena i sl.)
- ređanje predmeta u rastuće i opadajuće nizove na osnovu razlika u pogledu datog svojstva (veličina, debljina, boja, oblik, položaj...);
- formiranje klase predmeta i opisivanje zajedničkog svojstva;
- prostorni odnos (dolje, gore, ispred, iza)
- prostorni odnos u kretanju (naprijed, nazad — npr. Formiranje kolone, „Baloni”),
- uočavanje razlika u veličini (duže, kraće, šre, uže — npr. „Veš korpa”).
- Prepoznavanje vremenskih intervala (dan, noć, jutro, večer, dani u nedelji, godišnja doba — npr. Recitacija „Kolovođa”, „Dan, noć” i sl.)

Kompleksni tipovi aktivnosti

Ovoj grupi pripadaju aktivnosti u kojima se kombinuju matematičko-logički sadržaji sa drugim oblastima.

Kao primjer, može se istaći korelacija sa muzičkim aktivnostima, gdje će djeca kroz pjevanje pjesama i učenjem plesnih koraka (jedan naprijed-nazad dva), udaranjem ritma, sviranjem na Orfovom instrumentarijumu i sl., podsticati razvoj matematičkih i logičkih sposobnosti.

U realizaciji fizičkih aktivnosti djeca će se upoznati i usvojiti pravce kretanja (naprijed-nazad), položaje u odnosu na sebe (iza, ispred, gore, dolje), procjenjivanje brzine, daljine, mjerenje daljine skoka i sl. Takođe, kroz razne pokretne i takmičarske igre djeca će se upoznati sa pojmovima: red, kolona, grupa, kolo — „krug”.

U okviru jezičkih i govornih aktivnosti djeca će rješavanjem zagonetki i dopunjalki razvijati pažnju i mišljenje, a učenjem recitacija — pamćenje (npr. „Deset gusara” i sl.).

Takođe, brojalice i pojedine recitacije doprinose da djeca usvajaju matematičke termine (recitacije o brojevima, „sabiramo”, „ko je veći”, „prsti na ruci”, „jed, dva, tri, plih...” i sl.).

3. Socijalne aktivnosti i saznanja u okviru socio-emocionalnog razvoja

Životno-praktične i spontane socijalne vještine i aktivnosti:

- Upoznavanje sa vaspitačem/čicom,
- Podsticanje i korišćenje pravila ponašanja,
- Upoznavanje sa zaposlenima kroz spontane kontakte,
- Redovne aktivnosti u vrtiću,

- Društvene igre,
- Higijensko-radne navike,
- Aktivnosti za sagledavanje konflikta,
- Stimulacija izražavanja osećanja i prepoznavanja osećanja,

Specifične aktivnosti:

- Igre improvizacije
- Crtanje osećanja i doživljaja,
- Igre imitacije – učenje po modelu,
- Dramska igra – problem situacija (stavljanje u poziciju drugog),
- Upoznavanje sa raznim zanimanjima,
- Kooperativna komunikacija – pravljenje zajedničke priče, crteža, igre memorije, slagalice

Kompleksni tipovi aktivnosti:

- Izrada svog znaka
- Crtanje tijela
- Otiskivanje tijela
- Organizovanje predstava i sl.
- Upoznavanje sa crnogorskim i romskim običajima putem pjesama i igara.

4. Aktivnosti upoznavanja i ovladavanja okolinom: igračke, prevozna sredstva, vrste hrane, djelovi garderobe;**Životno-praktične i spontane aktivnosti:**

- posmatranje i uočavanje sopstvenog izgleda, građa i organi tijela, rast, razvoj; Upoređivanje sa odraslima,
- osamostaljivanje u oblačenju i ličnoj higijeni,
- značaj hrane,
- porodica, rodbinski odnosi,
- pravila ponašanja u vrtiću, na ulici, u prodavnici i sl.
- posmatranje i učešće u društvenim manifestacijama,
- upoznavanje načina života u svojoj zemlji i drugih naroda,
- rukovanje jednostavnim alatima,
- pravila u saobraćaju, kretanje ulicom,

Kompleksne aktivnosti

Aktivnosti upoznavanja i ovladavanja okolinom se prožimaju sa svim ostalim područjima aktivnosti. Tako, na primjer, eksperimenti sa zvukom zadiru u područje muzičkih aktivnosti, eksperimenti sa svjetlošću u područje likovnih aktivnosti itd. Ovakve aktivnosti moguće je grupisati u eksperimentalne radionice posvećene istraživanju određene tematike. Neke od aktivnosti koje angažuju više područja su one u kojima djeca:

- posete institucijama (škola i sl.)
- istraživački rad u radnoj sobi,
- uređenja dvorišta.

5. Fizičke aktivnosti: kretanje uz muziku, imitativne igre, vrste sporta;

Životno-praktične aktivnosti

Ovaj tip aktivnosti treba da je prisutan u svakodnevnom životu djeteta. Učešćem u ovakvim aktivnostima dijete stiče izvjesnu samostalnost, rješava situacije od životnog značaja, stiče povjerenje u sopstvene mogućnosti:

- prirodni oblici kretanja,
- boravak u prirodi.

Specifične aktivnosti

Ovakvim aktivnostima se intenzivnije podstiče fizički razvoj djece, formira se opšta fizička i zdravstvena kultura, proširuju se pojmovi i predstave:

- vježbe oblikovanja za sve mišićne grupe,
- usavršavanje kretnih vještina (kretanje u raznim formacijama – red, kolona i sl.),
- igre na spravama i sa rekvizitima (mini-tobogan, obruč, lopta i sl.),
- igre sa pravilima,
- pokretne igre (npr. „Stari medo“, „Ide maca oko tebe“ i sl.)

Kompleksne aktivnosti:

- prati manifestacije fizičke kulture za djecu i odrasle,
- izrađuje medalje, navijačke rekvizite,
- takmičarske igre.

6. Muzičke aktivnosti: pjesmice, razvijanje muzikalnosti i osjećaja za ritam;

Životno-praktične i spontane aktivnosti

Ove aktivnosti obuhvataju:

- slušanje različitih vrsta muzike: umjetničke (vokalne, instrumentalne, vokalno-instrumentalne), tradicionalne i zabavne;
- učenje i interpretacija brojalica i pjesama (minimum trihord – tri tona);
- izvođenje jednostavnih pokreta i kretnji uz muziku.

Specifične aktivnosti:

- uvježbavaju korektno sviranje na dječijim instrumentima;
- uvježbavanje da pjevaju

Kompleksni tipovi aktivnosti:

- uvježbavanje i izvođenje jednostavnih plesnih, tradicionalnih i umjetničkih igara,
- program za završni nastup.

7. Likovne aktivnosti: izrada crteža, bojanje i sl.

Životno praktične i spontane aktivnosti

- gužvanje, škrabaju, cjepkaju, otkidaju, presavijaju...;
- uređuju unutrašnji i spoljašnji prostor (slažu igračke, ukrašavaju zidove, izrađuju panoje, izrađuju lutke, prave čestitke, kostime, pripremaju izložbe i sl.);
- vode računa o estetskoj skladnosti prilikom oblačenja, slaganja i kombinovanja.

Specifične aktivnosti

Likovna aktivnost djetetu predstavlja igru kroz koju izražava svoje misli, osjećanja i doživljaje.

Crtanje — eksperimentišu i upotrebljavaju različita sredstva za crtanje (olovka, ugljen, voštane boje, flomasteri, krede, tuš-nanosi se sa štapićima);

Slikanje, slikaju različitim slikarskim tehnikama (temperama, gvaš, akvarel bojama, tuševi u boji — nanose se četkom)

Vajanje, eksperimentišu različitim vajarskim materijalom (tijesto u boji, plastelin, glina, pije-sak) kako bi uočili osnovna svojstva vajarskih materijala

Kompleksne aktivnosti

Likovne aktivnosti su usko povezane sa ostalim područjima aktivnosti. Na primjer, u jezičkom centru nakon usvajanja sadržaja neke priče, деца mogu ilustrirati te sadržaje na sebi svojstven način, kao i učestvovati u izradi slikovnice. Takođe, da bi se što vjernije izveo dram-ski prikaz neke priče, neophodno je izraditi scenu, maske, kostime i sve potrebne rakvizite.

Korelacija sa matematičko-logičkim sadržajima prepoznaje se u grupisanju predmeta istog oblika i materijala, kao i u prilikom izrade slagalica (crtanje — popunjavanje površine bojom, a zatim od crteža izrada slagalica — pazli) i pronalaženje dijela koji na slici nedostaje.³ (Vuk-sanović, P., Dr Novović T., Milidrag M., Novović D., Badnjar I., Vuljaj F. 2011.)

Priroda rada u pripremnim vrtićima

Rad sa decom koja dolaze iz romske i egipćanske zajednice u sklopu dvonedeljnih aktivnosti uglavnom je usmjeren na strukturu rada u velikoj grupi (sa svim učesnicima/cama).

Zašto?

Rad u velikoj grupi pogodan je i najbolje odgovara na različite potrebe i spremnost pojedinaca za vaspitno-obrazovni proces putem sljedećih aktivnosti:

- Jezičkih i govornih,
- Senzornih,
- Otkrivanje i eksperimentisanje,
- Matematičko-logičke aktivnosti.

Vaspitač/ica može primijeniti samo 3 do 4 centra interesovanja, dostupna i odgovarajuća za razvoj deteta, u zavisnosti od strukture grupe.

V DIO

1. Metodološki pristup

Vrlo bitan dio plana i programa su metode preporučene za korišćenje u vaspitno-obrazovnom procesu za ovu vrstu aktivnosti. Uzimajući u obzir specifične potrebe RE dece, aktivnosti

3 Kraći program za područja aktivnosti u predškolskom vaspitanju i obrazovanju — RAD SA ĐECOM GODINU PRED POLAZAK U ŠKOLU, Zavod za školstvo, Podgorica 2011.

bi trebalo primjenjivati putem metodologije prilagođene individualnim i grupnim potrebama učenika/ca.

Ovaj pristup podrazumjeva uključivanje, učešće i aktivno učenje koje omogućava vlasništvo nad usvojenim koje utiče na njihovu motivaciju i pohađanje škole (tzv. aktivno učenje).

Uzimajući u obzir činjenice da деца RE populacije koja nisu učestvovala u vaspitno-obrazovnom procesu, trebaju razvijati svoje praktično-životne vještine, takođe i socijalne vještine, ovaj program treba da obezbjedi bolji položaj tokom pohađanja škole.

U cilju postizanja osnovnih socijalnih vještina potrebno je koristiti odgovarajuće metode rada. Najefektniji rezultati rada u ovoj oblasti postignuti su fokusom na potrebe grupe i pojedinca.

Praktična znanja i vještine trebaju biti u osnovi rada u pripremnim vrtićima. Tokom dvije neđelje intenzivnog rada, potreban je fleksibilan tj. prilagodljiv način rada kako bi se izašlo u susret kako potrebama grupe, tako i potrebama pojedinaca. Korišćenjem igre uloga, pravila za uspostavljanje discipline, praćenje ulaska u prostor i hodnika i sl. vaspitači/ce povećavaju učinak učenja i minimiziraju ometanje tokom rada.

Predškolsko obrazovanje nudi različite vaspitno-obrazovne programe, koji se mogu klasifikovati u dvije glavne kategorije:

- Vaspitno-obrazovni programi koji za sticanje različitih vještina i znanja
- Programi koji se odnose na sticanje stavova i pozitivne životne vrijednosti

U skladu sa ovom podjelom karakteristike predškolskog vaspitanja i obrazovanja odnose se na različite ciljne grupe, npr. na sveobuhvatnost u ovom smislu. Prilike za imigrante, marginalizovane grupe i etničke manjine trebaju biti fleksibilnije kao što su pripremni vrtići, jer nude vaspitanje i obrazovanje onima koji do sada nisu bili uključeni u formalni sistem predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Pripremni vrtić na taj način doprinosi socijalnoj pravdi i demokratiji. Principi učenja i demokratčnosti u vaspitno-obrazovnom radu u pripremnim vrtićima odnose se na⁴:

- Razvoj socijalnih vještina,
- Usmjerenost ka rezultatu i procesu,
- Usmjerenost na pojedinca i grupu.

1.1. Razvoj socijalnih vještina

Razvoj socijalnih vještina, u pripremnim vrtićima, na prvom mjestu komunikacijskih vještina, saradničkog učenja i rada na pravilima i disciplini na principima učešća i demokratskog odlučivanja u grupi, zahtjeva sveobuhvatan pristup u radu sa posebnim osvrtom na iskustveno učenje i usvajanje novih saznanja i korišćenje participativnog pristupa u radu sa decom.

Ravnopravno učešće omogućuje **osećaj uvažavanja i poštovanja** od strane drugih koji je potreban za **razvoj samopoštovanja**. **Podrška** vaspitača/ice tokom učešća i vršnjačka podrška, pomažu detetu da **češće uzima aktivno učešće u radu, podsticanje i njegovanje pozitivnih stavova i vrijednosti**, utiče na razvoj istih kod deteta, nekada i na usmjeravanje ka **pozitivnim obrascima ponašanja** usljed pohvala koje predstavljaju potvrdu i uvažavanje. Sve

⁴ Aktivnosti međunarodnih organizacija na primjeni neformalnog obrazovanja u Crnoj Gori, Principi učenja i razvoja u socijalnom obrazovanju, Kovačević S, Fakultet političkih nauka, Podgorica 2011, str. 37,

pobrojane karakteristike rada u grupi, daju djetetu takođe **osećaj pripadnosti** grupi i **razvijaju osećaj slobode** neophodan za zdrav razvoj svake individue, kao i za ispunjenje svojih punih potencijala. **Učešće u odlučivanju** (npr. donošenje grupnih pravila i sl.) takođe podstiče **uvažavanje i vrednovanje kako pojedinca**, tako i **njegovog odgovornog odnosa prema grupnom odlučivanju**. Podsticanje donošenja odluka na pojedinačnom nivou snaži razvoj samostalnosti djeteta i utiče na jačanje samopouzdanja.

Socijalne vještine koje je potrebno razvijati u radu sa decom:

1. **Komunikacija** predstavlja osnovno sredstvo za interakciju u grupi, razvoj pojedinaca i grupe i međusobnih odnosa. Komunikacija pomaže razvoju kako pojedinca i odnosa unutar grupe. Potrebno je da ona bude jasna i da se podstiče od strane voditelja kako bi učesnici/đeca imali priliku vježbati svoje vještine komuniciranja unutar sigurnog okruženja, vršnjačke grupe. Formirani komunikacijski obrasci su takođe još jedan od rezultata procesnog rada sa decom.
2. **Pravila i disciplina** su osnov za rad, naročito kada se radi o deci predškolskog uzrasta koja se pripremaju za ulazak u školu. Donošenje pravila na početku rada čini početak života jedne cjeline, grupe, a takođe bitno određuje tok razvoja grupe i saradnje dece. Ukoliko su pravila jasna, razumljiva i prilagođena pojedinačnim i grupnim potrebama, kao i donešena od strane dece u procesu vođenom od strane vaspitača/ica, ona se češće i intenzivnije sprovede i daju dugoročnije rezultate.
3. **Odlučivanje** tj. podsticanje da đeca samostalno donose odluke kao i podrška da se aktivno uključe u grupno odlučivanje podstiče njihovo samopoštovanje i samostalnost.
4. **Saradničko učenje** je sredstvo rada koje je takođe učinkovito na nivou ličnog i socijalnog razvoja. Ono predstavlja: mnogo interakcije, djelotvornu komunikaciju, omogućuje uspjeh drugima kroz pomaganje i razmjenu, asistenciju, usmjerava na divergentno i alternativno mišljenje, visoko povjerenje, visoko prihvatanje i podršku vršnjaka, jaku emotivnu angažovanost i predanost učenju sa svima, korišćenje vršnjaka kao izvora informacije, omogućenu podjelu posla, smanjenje straha od neuspjeha. Saradničko učenje i rad omogućava međusobno prihvatanje, pozitivne emocije i sl.
5. **Riješavanje problema ili problemskih situacija** je bitno sredstvo naročito u sazrijevanju grupe i pojedinca. Ova socijalna vještina je bitna naročito za razvoj dece sa karakterističnim okruženjem, u kome se dnevno susrijeću sa velikim brojem problema i izazova, kao što je romska i egipćanska zajednica u Crnoj Gori.
6. **Kreativnost**. Stvaralačko mišljenje i rad svojstveni su svim ljudima, iako ne u jednakoj mjeri. Mnogi se ljudi izražavaju na stvaralački način bez mnogo napora, neki je nisu razvili ni aktivirali. Đeca RE populacije pokazuju veliko interesovanje za kreativan rad i imaju skoro urođene mnoge talente. Ova vještina može biti resurs za njihovo učešće i rad i napredovanje u učenju ukoliko se aktivnosti prilagode njihovim kreativnim potrebama (npr. pjesma, ples i sl.).

1.2. Usmjerenost na rezultat i proces

Rad u grupi pomaže kako postizanje rezultata na nivou zadatka, tako i postizanje rezultata na nivou procesa, kao što su postizanje bolje saradnje, više prilika za iskustveno učenje, lični razvoj u grupi vršnjaka, razvoj samopouzdanja, razvoj komunikacijskih vještina, rešavanja problemskih situacija, izgradnje međusobnog povjerenja, i u tom kontekstu niza vrijednosti i stavova koji dijete čine više društveno prihvaćenim i sposobnim za uspostavljanje zdravih odnosa, više svjesnim svojim mogućnosti.

1.3. Usmjerenost na pojedinca i grupu

Balans između ispunjavanja potreba pojedinca i grupe tj. pojedinca u grupi je takođe proces

i ima svoj tok koji je usklađen sa razvojnim fazama grupe. Stoga se preporučuje holistički ili sveobuhvatan pristup koji čini dodatni resurs u balansiranju i usklađivanju pojedinačnih i grupnih potreba. Rad na izgradnji tima takođe pomaže da ovaj proces bude pozitivan za sve učesnike grupe, kao i za učenja koja stižu u radu.

2. Tehnike rada

Tehnike rada koji se primjenjuju u predškolskim ustanovama su:

- Rad sa pojedincima,
- Rad u malim grupama (3 do 4 učesnika/ca)
- Rad sa velikom grupom (rada sa svim učesnicima/cama istovremeno)

Tokom primjene pripremnih vrtića rad u velikoj grupi tzv. frontalni rad se pokazao najprimjenjivijim.

Grupni rad sa decom ovog uzrasta bazira se na interaktivnim aktivnostima, planiranim u cilju njegovanja učenja, motivacije i efektivnosti putem tema koje su metodološki prilagođene.

Teme čine planirane rezultate (što?), dok metode predstavljaju načine i procese putem kojih se razvoj dešava (kako?)

U cilju odgovaranja na potrebe RE dece i poštovanja autonomiju učenika⁵, u kraćem vremenskom periodu, potrebno je posebnu pažnju posvetiti načinima i procesima putem kojih se dešavaju promjene i razvoj deteta. U cilju motivisanja RE dece da dolaze u pripreme vrtiće i kasnije redovno pohađaju školu, potrebno je razviti pristup koji se sastoji u razvijanju privlačnih, kulturološki odgovarajućih sredstava (igre, igre uloga, korišćenja audio i vizuelnih sredstava, eksperimetisanja i sl.)⁶. Ključno je pružiti RE deci priliku da dožive prvo uspješno iskustvo organizovanog vaspitnog i obrazovnog rada i školovanja.⁷

2.1. Grupni kontekst⁸

2.1.1. Grupa — što je grupa?

Grupa je manji broj ljudi (od 20 do 25) koja se redovno sastaje, ima razvijene međusobne odnose članova/ica, koju drugi ljudi prepoznaju kao socijalnu jedinku, utiče na razvoj pozitivnih stavova i osećaja jednih prema drugima i prema grupi.

5 „Autonomija učenika” — je pristup zasnovan na vještinama koji zahtijeva dobro vladanje metodama i oblicima/načinima rezonovanja dece — Priručnik za nastavnike za Romsku decu na predškolskom nivou, ARPOMT, Savjet Evrope, oktobar 2005, strana 8 / “Learners authonomy — is a skill based approach which entails mastery of methods and forms of reasoning” — Teaching Kit for Roma, Sinti and Traveller children at preschool level, ARPOMT, Council of Europe, October 2005, page 8

6 Priručnik za nastavnike za Romsku, Sinti i Travelers decu na predškolskom nivou, ARPOMT, Savjet Evrope, oktobar 2005, strana 20 / Teaching Kit for Roma, Sinti and Traveller children at preschool level, ARPOMT, Council of Europe, October 2005, page 20

7 Priručnik za nastavnike za Romsku, Sinti i Travelers decu na predškolskom nivou, ARPOMT, Savjet Evrope, oktobar 2005, strana 17 / Teaching Kit for Roma children at preschool level, ARPOMT, Council of Europe, October 2005, page 17

8 Integralna metoda za odgajatelje i stručne suradnike predškolskih ustanova, Josipa B, Boris H, Nivex K.T, Antonija Ž, Alinea, Zagreb, 2005.

1.1. Grupa

2.1.2. Grupni oblik rada

Grupni oblik rada je svaki stručni rad u kojem se kao okvir rada postavlja grupa, kompleksan rad s pojedincima u grupi i sa grupom.

2.1.3. Grupna metoda ili metoda grupnog rada

Grupna metoda ili metoda grupnog rada podrazumjeva široko područje rada koje se ostvaruje sa pojedincima organizovanim u grupu i u situacijama kada se oni međusobno mogu sporazumjeti, vidjeti, čuti, a koji se odnos na ostvarenje nekog cilja.

2.1.4. Tehnike grupnog rada

Tehnike grupnog rada su strukturirani postupci (vještine) koji se primjenjuju u radu sa grupama; mogu postojati samostalno, ali se najčešće vežu uz neku određenu metodu.

2.1.5. Grupni kontekst

Grupni kontekst je viđenje grupe kao okvira unutar koga se podstiču, uče, dopuštaju ili ne dopuštaju određena socijalna ponašanja, a koja možemo bolje razumjeti ako poznamo grupu i njenu strukturu.

2.2. Faze razvoja grupe u pripremnim vrtićima

U cilju što boljeg korišćenja grupnog rada kao metode u nastavku ćemo se osvrnuti na **faze razvoja grupe tokom dvonedeljnog rada u pripremnim vrtićima.**

Evolutivne faze razvoja grupe čine ključni resurs za izgradnju tima koji daje odlične rezultate. Koncept koji opisuje faze razvoja grupe, pomaže nam da razumijemo svakodnevni proces koji prati rad u grupi, naročito u kontekstu rada sa decom i vrlo kratkim vremenskim intervalom u kome se pred njih i vaspitače/ce postavljaju vaspitni i obrazovni izazovi. Osim njih prisutni su kulturološki izazovi koji se odnose na rad na jeziku koji nije maternji, pripremu za polazak u školu koja je multikulturalnog sastava i sl.

Prva razvojna faza grupe počinje sa **formiranjem grupe**. Ona predstavlja sami početak rada i kao takva ključna je za dalji razvoj tima, mjesto pojedinaca u timu i grupnu dinamiku.

Na samom početku, voditelji imaju poziciju najveće moći u grupi. Grupa možda i nema jasne ciljeve pred sobom, ali je okupljena, svi su zajedno, na jednom mjestu, upoznaju se i počinju saradnju i rad. U ovoj fazi potrebno je definisati pravila grupe. Ovaj proces vode vaspitači/ce uz aktivno učešće dece koja zajedno sa vaspitačima/cama donose grupna pravila. Ona nam kasnije služe za uspostavljanje discipline mehanizmima iz grupe, bez nametanja od strane vaspitača/ica koji samo pozivaju decu na poštovanje zajednički dogovorenih pravila rada.

Faza **oluje** koja se javlja kako vrijeme odmiče i kada se grupa susrijeće sa sukobima. Grupu u ovoj fazi definišu različiti interesi i nezadovoljene potrebe. Nakon boljeg upoznavanja tokom početka zajedničkog rada, javljaju se razlike među učesnicima/cama i nastaju sukobi i suočavanja. Grupa i voditelji moraju se suočiti sa različitim problemima koji su uzrokovali sukob kako bi grupa dalje napredovala.

Npr. deca su nakon početnih aktivnosti, prva dva dana, ušla u fazu kada su otvorenije komunicirala. Kako se nekoliko njih već izdvaja od ostatka grupe, prateći tok rada i ističući se, tako je nekoliko dječaka počelo da reaguje negativno na prilike u kojima se ovi pojedinci izdvajaju po dobrim rezultatima. Tokom jedne od aktivnosti, posete učitelja grupi dece, na ovaj izazov reagovalo se tako što su deca vraćana na dogovorena pravila igre, što su pojedinci koji su, do tada ometali svoje vršnjake imali priliku da vode dio aktivnosti, ukoliko su poštovali pravila, kada su ih kršili bili bi vraćeni u grupu. Voditelj se tada jednako odnosio prema njima kao prema ostalim učesnicima, ne dajući im povlađujući položaj. Istovremeno nisu bili kažnjavani, ali su znali iz kog razloga nisu mogli da vode dio aktivnosti. Na kraju 45 minutnog rada, svi su oni, njih četvoro, bili uključeni i djelovali su u grupi na pozitivan način tj. svi su zadatke izvršili po dogovorenim pravilima. Na ovaj način desilo se **normiranje**, jer su deca bila svjesna granica koje postoje, a istovremeno i mogućnosti koje imaju ukoliko poštuju pravila rada donešena učešćem svih.

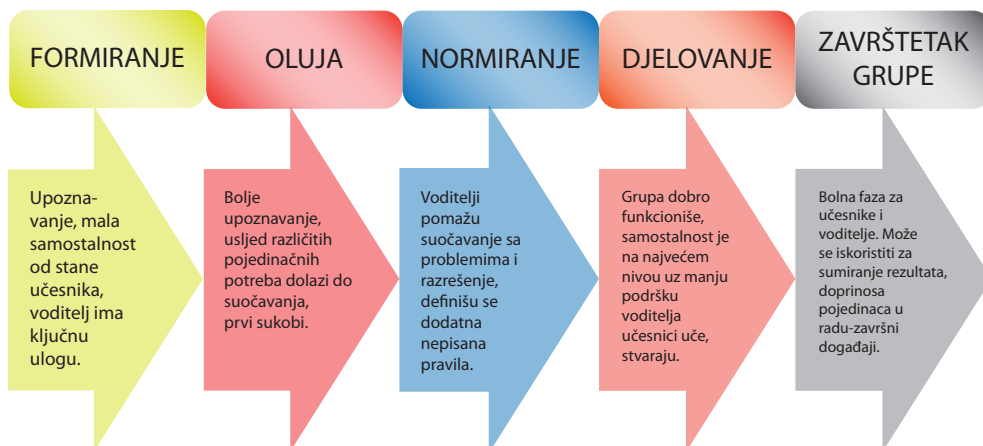
Normiranje je naredna faza koja predstavlja formiranje na osnovu novih iskustava u grupnoj interakciji ili dodavanje novih nepisanih pravila koja su rezultat razrešenja problema i izazova koje su izazvale oluju. Grupa postaje jača. Članovi grupe razumiju bolje jedni druge, i znaju kako tim i grupa funkcionišu — koja je hijerarhija, procesi, kako da ostvaruju interakciju i kako da saraduju i sl.

Djelovanje je faza u kojoj grupa što više radi zajedno, bolje funkcionišu. U ovoj fazi samostalnost učesnika/ca je najvećem nivou u grupi. Grupa je spremna da uz manju podršku voditelja vrlo efikasno usvaja, uči i stvara.

Završetak grupe predstavlja prirodan proces koji označava posljednju fazu u razvoju grupe. U kontekstu kratkoročnog rada, kao što je rad u pripremnim vrtićima, ova faza grupe je neizbježna i vrlo bolna za učesnike, kako za decu, tako nekada i za voditelje. U cilju zatvaranja grupe potrebno je planirati i realizovati aktivnosti koje pomažu da deca osvijeste, shvate i prihvate završetak rada. Ovo iskustvo može biti resurs za korišćenje sličnih životnih situacija (npr. završetak osnovne škole, promjena sredine i sl.) za pozitivna učenja i razvoj, kao što su: sumiranje rezultata, doprinosa pojedinaca u radu i sl.

Sumiranje rezultata rada i samog procesa izgradnje tima tj. grupe mogu se predstaviti kroz organizovanje manjih događaja tzv. završnih događaja. **Završni događaji** su takođe prilika da deca drugima pokažu učenja kao što su saznanja, nove vještine (samostalnog predstavljanja,

glume i sl.) i saradnju i timski rad. Na ovaj način đeca takođe, u podržavajućem okruženju, unaprijeđuju svoje samopouzdanje, savlađuju stidljivost, pasivnost i sl.

1.2. Faze razvoja grupe u pripremnim vrtićima

Faze razvoja grupe mogu se ponavljati u okviru jednog životnog vijeka grupe, tako da, recimo, grupa koja je doživjela normiranje, može ponovo ući u fazu 'oluje' i ponovnog normiranja, ukoliko predhodni proces nije doveo do razrešenja nesuglasica ili problemskih situacija na način da su jasno razvijena i dodata prvobitnoj listi, nepisana pravila koja pomažu zdrav nastavak života grupe, i svega onoga što je karakteriše, podržavajuću atmosferu, rad i saradnju, pozitivan odnos vršnjaka jednih prema drugima, toleranciju, prihvatatanje i sl.

2.3. Dinamika grupe⁹

Usljed niza odnosa i interakcija, kao i ciljeva i zadataka postavljenih pred članove i grupe i voditelja, u ovom slučaju vaspitača/ice, potrebno je osvijestiti osnovne parametre koji određuju grupnu dinamiku u cilju praćenja grupne dinamike i unaprijeđenja učenja.

Ključni parametri za praćenje dinamike grupnog rada su:

1. **Ritam** koji se najčešće manifestuje kroz otkucaj, udarac, pokret, tempo (npr. Pokreti i tempo tokom izvođenja pjesmice „Kad si srećan” i sl.)
2. **Atmosferu** koja se odnosi na prostor u kome se radi, vrijeme rada, okruženje, raspoloženje učesnika i voditelja;
3. **Prisutnost** tokom rada se ogleda u tome da učesnici i voditelji djeluju stvarno, kada postoji želja za učenjem i stalnim otkrivanjem sebe kroz odnose sa drugima, kada učesnici i voditelji iskreno izražavaju svoje osjećaje i sl.
3. **Značenje** nekih pojava i ponašanja u grupi polazi od pretpostavke da voditelji razumiju iskustva dece i određena specifična ponašanja
5. **Interakcija** u grupnoj dinamici predstavlja **prelaz** iz jedne faze u drugu tj. neku promjenu koju je uslovio prelaz iz jedne fazu u drugu.

Aktivnosti planirane za određeni vid interakcije takođe utiču na dinamiku grupe (npr. ukoliko je nivo energije u grupi na niskom nivou i učesnici ne pokazuju interesovanje za trenutnu

⁹ Preuzeto iz: A level materials, University course “Leadership and developmental youth work”, Forum Syd, Montenegro Project, 2004.

aktivnost, aktivnost za podizanje energije utičaće na poboljšanu dinamiku grupe, samim tim i zainteresovanost u nastavku rada)

Dio interakcije čini **savjetovanje** koje je takođe bitno, naročito u najranijim fazama razvoja grupe, kada voditelji imaju najdominantniju ulogu.

Kriza u grupi donosi nova pravila grupe i dio je evolucije grupe, karakterističan za fazu „oluje”. Kriza utiče na dinamiku grupe u početku vrlo negativno, a kasnije nakon razrešenja problema, vrlo pozitivno, jer učvršćuje grupu. Naravno ovo se dešava ukoliko voditelji na pravi način odgovore na probleme koji uzrokuju krizu grupe.

Timski rad je ključan faktor za funkcionisanje grupe i postizanje ciljeva. Razvija se na različite načine, radom u malim i velikim grupama i sl.

Metode rada u pripremnim vrtićima su:

- Igra
- Verbalna (razgovor, opisivanje, recitacije itd)
- Neverbalna (gestikulacija, mimika, pokreti tjela)
- Demonstrativne i ilustrativne (aplikacije i slike)
- Praktična primjena (doing movements/talk etc)
- Praktično iskustvo,
- Projektni rad (rad na koncipiranom mini-zadatku, sa definisanim koracima, npr. zajednička izrada lutke i sl.)
- Eksperiment.

VI DIO

Podrška okruženju za učenje:

- Vršnjačka podrška — važna za osećaj sigurnosti, bezbjednosti i prihvatanja)
- RE asistenti kada govorimo o: vezi sa decom, hrabrenje da se pohađa vrtić, podršci u učenju, kao uzori, komunikaciji sa RE roditeljima i podizanja svijesti o značaju obrazovanja.
- Roditelji — kao ključni faktor u hrabrenju dece da pohađaju vrtić, kao uzor, razvijanje higijenskih navika u porodici kao i odgovornosti za zdravlje.
- Roditelji u vrtićima — jedan roditelj u toku dana — može biti od pomoći, ali nije neophodno. Potrebno je raditi odabir na licu mjesta u skladu sa situacijom.
- Prostorije i dvorište — sobe trebaju biti provjetrene, osvijetljene prirodnom svjetlošću, osvežene, sa odgovarajućim namještajem. Takođe treba da bude prilagodljiva za različite aktivnosti. Dvorište mora biti bezbjedno za rad, sa zelenilom i hladovinom, sa ogradom, ljuljaškom i ostalim adekvatnim mobilijarom.
- Didaktički materijal — igračke, slagalice, lego kocke, igračka za memoriju, „matematika za male”, Orfov instrument i sl.

Razvijanje saradnje sa roditeljima i partnerski rad zaposlenih u vrtiću i roditelja na boljem okruženju za učenje za RE decu

Majke, u nekim slučajevima i očevi i bake, svojim dnevnim prisustvom i učešćem, po principu, jedan roditelj u toku jednog radnog dana podržavaju aktivnosti pripremnog vrtića tokom implementacije. Tokom prisustva potrebno je da roditelji budu otvoreni i da podrže rad kroz

razgovor sa decom, ali i grupne aktivnosti. Njihova uloga je važna, naročito na početku aktivnosti pripremnog vrtića jer su oni najbliži deci.

Zapaženo je da je zainteresovanost za aktivnosti i dečije uspehe intenzivnija tokom posljednja dva dana implementacije programa. Prilika za njihovo potpuno učešće tokom završne aktivnosti najizvjesnija je i vrlo značajna za dijete i njegovu dalju motivaciju da nastavi sa vaspitno-obrazovnim procesom. Shodno tome, treba da je podrže, osim majki, i očevi i bake.

Opšti koncept inkluzije roditelja u okviru pripremnih vrtića podrazumijeva primjenu tzv. outreach aktivnosti koje se realizuju putem poseta porodicama, upoznavanja sa njima, postupne izgradnje odnosa povjerenja, kao i jasnih očekivanja i ulaganja napora sa obje strane kako bi deca dobila najviše iz programa koji se za njih organizuju i realizuju. Ove aktivnosti takođe obezbjeđuju i dugoročniju saradnju koja čini posredan uticaj i na okruženje, ne samo decu zbog koje se organizuju.

Uloga zaposlenih u vrtićima, kao i RE asistenata, je ključna u ovom procesu izgradnje partnerstva roditelja i vrtića za što bolji razvoj punih potencijala dece.

VIII DIO

1. Profesionalci u pripremnim vrtićima:

Kada govorimo o procesu vaspitanja i obrazovanja u multikulturalnom kontekstu u kome je bitno sticanje socijalnih vještina, bitno je istaći značaj razvojnog rada koji podrazumijeva da profesionalci i ostala angažovana lica posjeduju:

- Svijest o potrebama ciljne grupe,
- Socijalne vještine,
- Holistički orijentisan pristup,
- Vještine interkulturalnog učenja koje ohrabruju i kod drugih i sl,
- Orijetisanost ka profesionalnom usavršavanju.

Generalno, vaspitači/ce angažovani u pripremnim vrtićima treba da posjeduju dobru profesionalnu pozadinu u smislu iskustva rada za različitim multikulturalnim grupama. Kako rad na socijalnim vještinama predstavlja novije razvijen pristup u radu i sa decom predškolskog uzrasta u multikulturalnom okruženju, tako je i ovo izvjestan izazov za profesionalce koji rade sa decom u ovom kratko, zahtjevno i kompleksnom procesu. Kako postići rezultate za kratak vremenski period?

Socijalne vještine i rad sa decom u multikulturalnom kontekstu na prvom mjestu podrazumijevaju rad na vrijednostima i stavovima koje profesionalac/ka posjeduje. Ovaj prvi nivo, je najbitniji, jer se u zavisnosti od vrijednosti i stavova profesionalca/ke dalje razvija odnos prema deci, radu, mogućim postignućima. Dakle na prvom mjestu, potrebno je da profesionalci budu jako otvoreni i da lako prihvataju planirane aktivnosti.

Vrijednosti i stavovi	Vještine	Znanja
<ol style="list-style-type: none"> 1. Pravičnost 2. Dosljednost 3. Autentičnost 4. Otvorenost 5. Motivisanost 6. Fleksibilnost 7. Prilagođavne situacijama i potrebama ciljne grupe 8. Kreativnost 9. Inventivnost 10. Tolerancija 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Razrešenja sukoba i problema, 2. Interkulturalne, 3. Timski rad i saradnja, 4. Komunikacijske vještine: Empatija (saosjećanje), aktivno slušanje, postavljanje otvorenih pitanja i sl., 5. Interaktivne metode rada usmjerene ka učeniku, 6. Rad sa roditeljima, 7. Samorefleksije — sposobnosti da se procijeni postupak ili pristup u radu i da se na osnovu toga dalje razvija vještina/znanje koji bolje odgovara potrebi djeteta ili grupe tokom učenja. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poznavanje problematike RE zajednice: socio-kulturni, 2. Poznavanje metoda rada za rad u predškolskoj ustanovi, 3. Poznavanje različitih stilova učenja.

1.3. Profesionalci u pripremnim vrtićima

Holistički pristup u interkulturalnom učenju postiže se primjenom:

- Etike u obrazovanju (vrijednosti-stavovi, principi, procedure, pravila),
- Rad sa decom i uključivanje,
- Saradnja sa porodicama i zajednicom,
- Profesionalizam u kontekstu različitosti (osjetljivost, obrazovanost, samorefleksija)

Holistički pristup u vaspitanju i obrazovanju takođe se ostvaruje putem:

- Primjene neformalnih metoda (interaktivne, procesno orijentisane i sl.) rada,
- Prakse za cjeloživotno učenje,
- Razvijanja ključnih kompetencija.” (Kovačević, 2010: 9).

ANEX 1

Tema: Hajde da sa družimo

Datum: 18.06.2012.

DNEVNI PLAN

TRAJANJE AKTIVNOSTI	AKTIVNOST I OPIS AKTIVNOSTI	CILJ	SREDSTVA	METODA RADA	OBLIK RADA	OČEKIVANI REZULTATI
20 min	Upoznavanje imena dece u grupi — lokomotiva koja se kreće.	Upoznavanje imena dece i vaspitača/ica	Živa riječ	Metoda igre Demonstracija	Frontalni	Deca i vaspitači/ce su se upoznali sa imenima i počeli ih usvajati
20–30 min	Igra imena	Iskazivanje sebe i upoznavanje drugih na verbalan i neverbalan način Uspostavljanje kontakata kroz pozivanje svojih vršnjaka	Živa riječ	Metoda igre Demonstracija	Frontalni	Deca su bila u prilici da kažu nešto o sebi i upoznaju druge. Uspostavljeni kontakti kroz pozivanje vršnjaka.
30 min	Pokretna govorna igra „radite što radim ja”	Podsticanje govora Stvaranje vedre atmosfere i usvajanja pravila igre	Živa riječ	Metoda igre Demonstracija	Frontalni Grupni	Podstaknut govor Stvorena vedra atmosfera i usvajena pravila igre.
30 min	Crtanje — što bih želio da doživim u vrtiću: Prvi nivo: deca crtaju ono što im je potrebno, Drugi nivo: Vaspitač/ica sumira potrebe u pravila grupe	Stvaranje prijatne atmosfere, izražavanje potreba u grupi i uživanje i opuštanje kroz likovno izražavanje	Flomasteri	Razgovor Demonstracija	Frontalni	Ostvarena prijatna atmosfera rada, izražene potrebe dece u grupi u kojoj se nalaze, razvijene pozitivne emocije i deca su opuštena u radu. Definisana pravila grupe, kao osnov daljeg rada.
30 min	Pričanje izmišljene priče uz pomoć ginjol lutke „Srećka”	Razvijanje čulne osetljivosti. Završetak rada	Ginjol lutka „Srećka” Živa riječ	Razgovor Demonstracija	Frontalni	Počeli smo razvijati čulnu osetljivost. Zaokružen radni dan

TEMA: Hajde da sa družimo

DATUM: 19.06.2012.

DNEVNI PLAN

TRAJANJE AKTIVNOSTI	AKTIVNOST I OPIS AKTIVNOSTI	CILJ	SREDSTVA	METODA RADA	OBLIK RADA	OČEKIVANI REZULTAT
20 min	Pokretna igra voštanih figura	Vježbanje pažnje i saradnje među decom		Metoda igre Demonstracija	Fron- talni Igra u parovima	Podstaknuta pažnja i saradnje među decom
40 min	Izgovori pravilno	Pravilna artikulacija i njegovanje kulture govora	Papir, Žetoni u boji, Crteži, Bomboni.	Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Fron- talni	Uvježbana artikulacija i podrstaknuto njegovanje kulture govora i lijepog izražavanja
30–40 min	Baš smo zgodni što nam fali	Pomoći detetu da razvije sposobnost razumijevanja svojih osjećanja i postupaka, kao i osjećanja i postupaka drugih	Crteži (tužno, veselo, uplašeno lice)	Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Fron- talni Grupni	Veća sposobnost razumijevanja svojih osjećanja i postupaka, kao i osjećanja i postupaka drugih
30 min	Modni maraton	Podsticanje saradnje i poštovanja pravila igre	Korpa za veš, Odjeća	Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Fron- talni Grupni	Podstaknuta saradnja i poštovanje pravila igre
30 min	Ja i moja porodica	Razvijanje opšte motoričke sposobnosti i bogaćenje emocionalnog razvoja	Flomasteri	Metoda razgovora Demonstracija	Grupni	Unaprijedene opšte motoričke sposobnosti i podstaknut emocionalni razvoj

TEMA: Hajde da sa družimo

DATUM: 20.06.2012.

DNEVNI PLAN

TRAJANJE AKTIVNOSTI	AKTIVNOST I OPIS AKTIVNOSTI	CILJ	SREDSTVA	METODA RADA	OBLIK RADA	OČEKIVANI REZULTAT
20 min	Pokretna igra lukava lija	Stvaranje vedre atmosfere i pažnja kod dece		Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni	Stvorena vedra atmosfera i ostvarena pažnja dece
40 min	Didaktička igra „ježgoteka” pogoditi kako se ko javlja	Pravilna artikulacija i njegovanje kulture govora	Žetoni u boji, Crteži, Bomboni	Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni Grupni	Uvježbana pravilna artikulacija i kultura govora.
40 min	Leptiri	Podsticanje razvoja organizma u cjelini i njegove zajedničke igre i saradnje među decom	Konopac, Značke u bojama, Kreda	Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni Grupni	Podstaknut razvoj organizma u cjelini, zajedničke igre i saradnja među decom
30 min	Dovrši crtež (djeci ponuditi započeti crtež a oni da nastave	Podsticanje dece na likovno izražavanje, razvoj konstruktivne mašte i kreativnosti	Flomasteri	Demonstracija Metoda razgovora	Grupni	Podsticanje dece na likovno izražavanje, razvoj konstruktivne mašte i kreativnosti
40 min	U svijetu čarolije	Razvoj sposobnosti izražavanja verbalnim i neverbalnim simbolima. Bogaćenje dječje mašte i njeno usmjerenje da ispričaju izmišljeni događaj	Čarobni čilim Čarobni štapić Čarobni prah Muzika sa CD	Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni Grupni Individualni	Razvoj sposobnosti izražavanja verbalnim i neverbalnim simbolima. Bogaćenje dječje mašte i njeno usmjerenje da ispričaju izmišljeni događaj

TEMA: Hajde da sa družimo

DATUM: 21.06.2012.

DNEVNI PLAN

TRAJANJE AKTIVNOSTI	AKTIVNOST I OPIS AKTIVNOSTI	CILJ	SREDSTVA	METODA RADA	OBLIK RADA	OČEKIVANI REZULTAT
20 min	Pogodi vođu	Stvaranje vedre atmosfere i koncentracije kod dece		Metoda igre Demonstracija	Frontalni Grupni	Stvaranje vedre atmosfere i koncentracije kod dece
30 min	Pokretna igra sa pjevanjem, romska i crnogorska	Razvijanje svijesti o pripadnosti kulturi i tradiciji svoga naroda i povezanosti sa kulturama drugih naroda i saradnje sa njima bez obzira na razlike	CD	Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Grupni	Razvijanje svijesti o pripadnosti kulturi i tradiciji svoga naroda i povezanosti sa kulturama drugih naroda i saradnje sa njima bez obzira na razlike
30 min	Izgovori ove riječi	Pravilna artikulacija i njegovanje kulture govora	Žetoni u boji, Crteži, Bomboni	Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni Grupni	Podstaknuto govorenje, Stvorena vedra atmosfera i usvojena pravila igre.
40 min	Ja u vrtiću	Podsticanje likovnog izražavanja i unapređivanje likovnog izraza	Voštani pastel	Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni Grupni	Podstaknuto likovno izražavanje i unapređivanje likovnog izraza
40 min	To sam ja	Sticanje osnovnih saznanja o sopstvenom tijelu. Imenovanje djelova sopstvenog tijela	Ogledala malo i veliko, Kutija, Celofan.	Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni	Stečena osnovna saznanja o sopstvenom tijelu. Imenovani djelova sopstvenog tijela

TEMA: Hajde da sa družimo

DATUM: 22.06.2012.

DNEVNI PLAN

TRAJANJE AKTIVNOSTI	AKTIVNOST I OPIS AKTIVNOSTI	CILJ	SREDSTVA	METODA RADA	OBLIK RADA	OČEKIVANI REZULTAT
20 min	„Ide maca oko tebe”	Stvaranje vedre atmosfere i koncentracije kod dece		Metoda igre Demonstracija	Frontalni Grupni	Stvorena vedra atmosfera i pažnja kod dece
30 min	Krompirova štafeta	Razvoj pozitivnih emocija, spretnost i snalažljivost brzina	2 štapa sa zastavicom 2 korpe ili kante, prirodni material (jabuka ili krompir ili...)	Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni	Razvijane pozitivne emocije, spretnost i snalažljivost, brzina
30 min	Recitacija 4 čarobne riječi	Usvajanje sadržaja recitacije i pravila korišćenja riječi „hvala, molim izvini, izvoli”		Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni Grupni	Usvojen sadržaj recitacije i pravila korišćenja riječi „hvala, molim izvini, izvoli”
40 min	Slobodna tema	Upoznavanje sa novom likovnom tehnikom — Njegovanje kulturno-higijenskih navika	Vodene boje	Demonstracija	Grupni	Đeca su upoznata sa novom likovnom tehnikom. Njegovane kulturno-higijenske navika
30 min	Kratka šetnja do obližnjeg kvarta	Upoznavanje pravila ponašanja u saobraćaju		Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni	Đeca su upoznata sa pravilima ponašanja u saobraćaju
30 min	Razgovor o šetnji uz pomoć Ginjol lutke „Srećka”	Razvoj sposobnosti jasnog iskazivanja sopstvenih iskustava i doživljaja	Ginjol lutka „Srećka”	Metoda razgovora	Frontalni	Postaknut razvoj sposobnosti jasnog iskazivanja sopstvenih iskustava i doživljaja

TEMA: Hajde da sa družimo

DATUM: 25.06.2012.

DNEVNI PLAN

TRAJANJE AKTIVNOSTI	AKTIVNOST I OPIS AKTIVNOSTI	CILJ	SREDSTVA	METODA RADA	OBLIK RADA	OČEKIVANI REZULTAT
20 min	Pogodi vođu	Stvaranje vedre atmosfere i koncentracije kod dece		Metoda igre Demonstracija	Fron- talni Grupni	Stvorena vedra atmosfera i koncentracija kod dece
40 min	Pazim život svoj a i tvoj	Pravilno učestvovanje i snalaženje u saobraćaju	Maketa raskrsnice Saobraćajni znaci Semafori-autići	Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Grupni	Đeca su upoznata sa pravilnim učestvovanjem i snalaženjem u saobraćaju
30 min	Pokretna igra saobraćajac	Usvajanje pravila igre, tekst		Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Fron- talni Grupni	Usvojena pravila igre, tekst
40 min	Recitacija „Semafor“	Usvajanje teksta i upoznavanje semafora i njegove funkcije u saobraćaju	Maketa semafora	Demonstracija Metoda razgovora	Fron- talni Grupni	Usvajen tekst i upoznavanje semafora i njegove funkcije u saobraćaju
30 min	Crtamo semafor	Razvijanje kreativnosti i igra bojama	Flomasteri	Demonstracija Metoda razgovora	Grupni	Podstaknuta kreativnosti
30 min	Društvene igre domine i slagalice	Poštovanje pravila igre. Podsticanje saradnje u rešavanju problema	Domine, Slagalice	Metoda igre Demonstracija	Grupni	Poštovana pravila igre. Podstaknuta saradnja u rešavanju problema

TEMA: Hajde da sa družimo

DATUM: 26.06.2012.

DNEVNI PLAN

TRAJANJE AKTIVNOSTI	AKTIVNOST I OPIS AKTIVNOSTI	CILJ	SREDSTVA	METODA RADA	OBLIK RADA	OČEKIVANI REZULTAT
20 min	Igra za opuštanje „Razbacane novine”	Rešavanje postavljenog problema, brzine i spretnosti rešavanja problema	Novine	Metoda igre Demonstracija	Frontalni	Razriješen postavljeni problem
40 min	Koji si po redu	Provjeriti dječje iskustvo o rednim brojevima, provjeriti ga u novim okolnostima, uticati na razvoj logičkog mišljenja i pamćenja.		Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni	Provjereno dječje iskustvo o rednim brojevima i podrstaknuto logičko mišljenje i pamćenje.
30 min	Radni listići	Usvajanje niza od 1 do 5	Radni listići Flomasteri	Demonstracija Metoda razgovora	Individualni Grupni	Usvajen niz od 1 do 5
30 min	Priča „3 praseta”	Praćenje toka priče	Slikovnice, Aplikacije	Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni	Ispraćen tok priče
30 min	Ilustracija priče	Razvijanje imaginacije mašte	Voštani pastel	Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni	Podstakuto razvijanje imaginacije mašte
30 min	Pokretna igra „Ko se boji vuka još”	Usvajanje teksta i pokreta u igri		Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni	Usvajen tekst i pokreti u igri

TEMA: Hajde da sa družimo

DATUM: 27.06.2012.

DNEVNI PLAN

TRAJANJE AKTIVNOSTI	AKTIVNOST I OPIS AKTIVNOSTI	CILJ	SREDSTVA	METODA RADA	OBLIK RADA	OČEKIVANI REZULTAT
20 min	Pokretna igra voštanih figura	Vježbanje koncentracije i saradnje među decom		Metoda igre Demonstracija	Frontalni Igra u parovima	Veća pažnja i saradnje među decom
30 min	Radni listovi	Rad na grafomotorici	Radni listovi	Demonstracija	Grupni	Veće grafomotoričke vještine
30 min	Recitacija „Kolovoda“	Učenje dana u nedelji	Živa riječ	Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni	Naučeni dani u nedelji
30 min	Igra loptom	Usvajanje učenja dana u nedelji	Lopta	Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni Grupni	Usvajeno učenje dana u nedelji
40 min	Igramo se i saznajemo prostorne odnose i dimenzije	Podsticanje zajedničkog učestvovanja u rešavanju problema Ovladavanje relacija u prostoru ispred, iza, na ,usko, široko, kratko, dugačko. Buditi prijatna osećanja radost i oduševljenje i obogatiti rječnik	Papir, Flo-master, Kolaž, Makaze, Aplikacije, Ljepilo, Sličice	Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora Metoda pokazivanja	Frontalni	Podstaknuto i postignuto zajedničko učestvovanje u rešavanju problema. Bolje ovladane relacija u prostoru ispred, iza, na ,usko, široko, kratko, dugačko. Probuđena prijatna osećanja radost i oduševljenje i obogaćen rječnik

TEMA: Hajde da sa družimo

DATUM: 28.06.2012.

DNEVNI PLAN

TRAJANJE AKTIVNOSTI	AKTIVNOST I OPIS AKTIVNOSTI	CILJ	SREDSTVA	METODA RADA	OBLIK RADA	OČEKIVANI REZULTAT
20 min	Pogodi vođu	Podizanje energije		Demonstracija Metoda razgovora Metoda pokazivanja	Frontalni Grupni	Podignuta energija
40 min	Radni listovi iz razvoja govora	Rad na grafomotorici	Radni listovi	Demonstracija	Grupni	Bolja grafomotorika
120 min	Igramo se i saznajemo	Upoznavanje na praktičnim primjerima sa osnovnim veličinama i njihovim mjerenjima. Upoređivanje veličina na osnovu suprotnosti malo- veliko; kratko- dugačko; lako- teško; debelo- tanko; Razvoj istraživačkih sposobnosti dece.	Ambalažni materijal (kutije od čajeva, cedevite), Perlice, Metar, Lopte raznih veličina, Trake raznih veličina.	Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora Metode diskusije Metoda verbalnih instrukcija	Individualni Grupni U paru	Đeca su na praktičnim primjerima, upoznata sa osnovnim veličinama i njihovim mjerenjima. Podstaknut razvoj istraživačkih sposobnosti dece.

TEMA: Hajde da sa družimo**DATUM:** 29.06.2012.**DNEVNI PLAN**

TRAJANJE AKTIVNOSTI	AKTIVNOST I OPIS AKTIVNOSTI	CILJ	SREDSTVA	METODA RADA	OBLIK RADA	OČEKIVANI REZULTAT
215 min	Željoteka	Podsticati decu da iskažu svoja osećanja, potrebe i želje	Sva raspoloživa sredstva u radnoj sobi	Metoda igre Demonstracija Metoda razgovora	Frontalni, Individualni, Grupni, Igra u parovima	Đeca su podstaknuta da iskažu svoja osećanja, potrebe i želje
40 min	Zatvaranje grupe	Zatvaranje grupe — osvijestiti da se grupa zatvara i da se aktivnosti nastavljaju u školi. Prigodna aktivnost u kojoj đeca pokazuju što im se najviše dopalo tokom rada.	Sva raspoloživa sredstva u radnoj sobi Tehnička oprema	Metoda verbalnih instrukcija	Frontalni, Individualni, Grupni, Igra u parovima	Đeca se osećaju zadovoljno i srećno jer pokazuju drugima što im se najviše dopalo tokom programa pripremnih vrtića. Đeca odlaze kućama sa sviješću da se neće ponovo sresti sa vršnjacima i vaspitačima u vrtiću, nego da svoje druženje i rad nastavljaju u školi.

Vaspitačice: Laković Snežana — JPU „Đina Vrbica”, Podgorica
 Marković Dušica — JPU „Đina Vrbica”, Podgorica
 Sanja Šuković — JPU „Đina Vrbica”, Podgorica

ANEX 2**OPISNE AKTIVNOSTI****Ćihu-ćihu-ćihu**

Ova igra pomaže da se upoznaju svi u grupi. Voditelj igre postavi grupu u krug. Onda voditelj počinje praviti niz (voz) govoreći „ Ja sam Milica, i ja sam voz, ćihu-ćihu-ćihu”. Oponašanjem zvuka stare lokomotive, izgovarajući ćihu-ćihu-ćihu, možemo imati mali napad hysterije ili sličnog stanja, kada se okrenemo prema nekom govoreći „Ja sam..., a kako se ti zoveš?” dobivši za odgovor npr. Ivana, ona kaže: „Ona je Ivana, ona je Ivana, ćihu-ćihu-ćihu”.

Radite što radim ja

Mi smo djeca vesela, rado bi se igrala, kaži nam ti sestrice, što ćemo se igrati. Izabrani voditelj izvodi pokret npr. udarajući dlan o dlan ili radeći čučnjeve itd., govoreći „ Radite što radim ja ako vas to zanima”, a djeca oponašajući voditeljeve pokrete izgovaraju „Radimo što radiš ti to nas jako veseli”.

Igra voštanih figura

Djeca su u parovima i slobodno se kreću u prostoru, dok je voditelj okrenut leđima. Kada se voditelj okrene zadatak djece je da ostanu u mjestu improvizujući razne figure i pokrete.

Izgovori pravilno

Vaspitač daje djeci da uzmu crvene i plave bombone iz kese i na taj način dijeli djecu u dvije ekipe, u ekipu plavih i ekipu crvenih. Saopštava djeci da moraju pravilno da izgovore rečenicu koju im kaže, npr:

- Ekipa crvenih recite pravilno: „NA VRH BRDA VRBA MRDA”
- Ekipa plavih izgovorite vpravilno: „RIBA RIBI GRIZE REP”.

Tačan odgovor donosi vam 1 poen.

Baš smo zgodni što nam fali

Na tri odvojene grupe panoa grupisani su dječji radovi na teme: Bio sam u zemlji plašljive djece, Bio sam u zemlji tužne djece, Bio sam u zemlji vesele djece. Sva djeca, vaspitači šetaju od jedne do druge zemlje, razgledaju crteže i razgovaraju o njima. Vaspitač nakon razgovora pita djecu da li žele da ohrabre uplašenu djecu i kad djeca pristanu traže od njih da pokažu kako izgledaju hrabra djeca, kako hodaju i kako se drže hrabri i slično, potstičući djecu da se sjetе kako izgledaju i šta rade kad su hrabri. Na isti način traže od djece da pokažu kako izgledaju kad su tužni ikad su srećni.

Modni maraton

To je takmičarska igra gdje do izražaja dolazi brzina i snalažljivost djeteta. Djecu ćemo kroz igru podijeliti u dvije ekipe. Njihov zadatak je da iz korpe pune garderobe što brže i spretnije se obuku i na taj način obave zadatak.

Lukava lija

Lija voditelj je okrenuta djeci leđima, a djeca izvode razne pokrete. kad se lija okrene svi treba da stanu mirno, koga lija uhvati u pokretu ispada iz igre.

Izgovori ove riječi

Vaspitač dijeli djecu u dvije ekipe, u ekipu plavih i ekipu crvenih. Ova igra se sastoji u tome da se ekipama projektuju crteži predmeta i likova za vježbu glasova (s,p,r,z). Ekipa crvenih izgovorite pravilno riječi u kojima se nalazi glas „S” npr sova, sanke itd. Ekipa plavih izgovorite pravilno riječi u kojima se nalazi glas „Z” npr. zec, zvono. Svaka pravilno izgovorena riječ sa zadanim glasom donosi 1 poen.

Leptiri

Podijeliti djecu u 4 grupe i postaviti ih u velikom krugu licem unutra. Po jedno dijete iz svake grupe dobija boju jednog leptira. (4 djeteta). Npr. svako prvo dijete je žuti leptir, drugo zeleni, treće crveni, a četvrto plavi. Kao oznake mogu imati značke na grudima u određenoj boji. Vaspitač stoji u sredini kruga i poziva npr. nakon trčanja po krugu, sva djeca, na znak vaspitača, dužna su da nađu svog para po boji i odu na svoje mjesto (plavi sa plavim... i tako redom). Svaki leptir npr. može da leti po livadi na znak vaspitača je dužan da sa svojom „braćom” iste boje, pronađe i svoj cvijet te boje itd.

Pogodi vođu

Za ovu igru djeca sjede u krugu. Traže se dva dobrovoljca da započnu igru — jedan treba da bude vođa, a drugi da pogodi ko je vođa. Igrač koji pogađa ko je vođa treba da izađe iz prostora dok grupa izabere vođu čije će pokrete imitirati. Ti pokreti mogu biti: pljeskanje rukama, udaranje nogom o pod i sl. Vođa treba redovno mijenjati pokrete a grupa odmah imitirati. Kada se dobrovoljac vrati, staje u krug, posmatra situaciju i iz tri puta pogađa ko je vođa. Ako pogodi vođa izlazi napolje i bira se novi, ako ne pogodi vođa se sam otkriva.

To sam ja

Aktivnost počinje pokazivanjem jedne lijepe kutije u kojoj je smješteno ogledalce i za koju kažemo da je čarobna. Šapatom im nagovještavam da ta kutija pokazuje lik onog ko je najbolji i najljepši, ali da niko od djece ne smije da oda tajnu koju mu je saopštila kutija, sve dok sva prisutna djeca ne zavire u nju, inače će se kutija pokvariti, i tada igra počinje. Pitam jedno po jedno dijete koga je tebe pokazala kutija da je najljepši. Djeca odgovaraju „mene, mene”. Npr pitam dijete kakve su ti boje bie tvoje oči kad si sebe vidio u ogledalo, čemu ti one služe i koliko očiju ti imaš i td.

Krompirova štafeta

Svako prvo dijete u koloni ima korpicu i u njoj 5,6 krompira ili drugih plodova. Na dogovoreni znak, koji daje vaspitač, udarac u bubanj, pištaljka ili pljeskanjem ruku, oba djeteta iz ekipe cvijet i ekipe leptir trče prema cilju. Oni imaju zadatak da usput iz korpe uzmu krompir i zasade u unaprijed obilježene jamice spustanjem na pod. Kad posade sav krompir običu zastavicu i vrate se na svoja mjesta. Praznu korpicu predaju sledećem djetetu iz grupe. Drugo dijete sakuplja krompire i sa punom korpom se vraća nazad. I tako mijenjaju uloge dok ne dotrči zadnje dijete. Na kraju obje grupe simbolično nagrađujemo.

4 čarobne riječi

Postoje četiri čarobne riječi,
Kojima se svako drugarstvo liječi,
Koje zna svako, ko drugarstvo voli,
Hvala ,molim, izvini, izvoli.

Semafor

Čas je crven, čas je žut, čas je vedar, čas je ljut.
Prvo oko zači stoj da ne bude posle joj,
Drugo oko znači pazi može nešto da te zgazi,
Treće znači srećan put nezamjeri što sam ljut.

Pazim život svoj, a i tvoj

Na podu se nalazi maketa raskrsnice sa semaforima, autićima itd. Grupa djece sjedi oko makete. Predlažem da na ovoj mini raskrsnici pokušamo da budemo i „vozači i pješaci”.

Saznajmo prostorne odnose i dimenzije

Djeca od ambalažnog materijala prave kuće, drveće, automobile itd. Po izvršenom zadatku djeca imenuju šta se sve na gomili nalazi , zatim gomilu razvrstavaju na kuće drveće, automobile i uređuju po visini, dužini, veličini. itd.

Igramo se i saznajemo

Igra kraće, duže

Npr. Dvoje djece različitih dužina stopala razmjenjuju svoje patike. Dijete sa kraćim stopalom daje svoje patike djetetu koje ima duža stopala da ih obuje . obrnuto.

Igre uže šire

Npr. Dva djeteta mijenjaju pantalone. Jedno dijete je deblje (šire u struku), drugo je tanje (uže).

Igra niže, više

Npr. Dvije djevojčice, različitih visina mijenjaju svoje hulahop čarape. Visoka djevojčica ima zadatak da obuje čarape svoje drugarice koja je niska. Pitam prvu djevojčicu koja je visoka možeš li da obuješ čarape svoje drugarice ili ne. Zašto? Itd.

Igra lako, teško

Npr. Jedno dijete dobija zadatak da podigne naizmjenično više stvari koje se razlikuju po težini: balon, olovku, lutku, stolicu, druga, mene itd.

LITERATURA:

ARPOMT/Council of Europe, 2005, **Teaching kit for Roma, Sinti and Traveler children at preschool level**, Strasbourg.

Bašić J., Hudina B., Koller-Trbović N., Žižak A., 2005, **Integralna metoda za odgajatelje i stručne saradnike u predškolskim ustanovama**, Zagreb.

Bernard, F. et al., "Sharing of Promising policies and practices", in: Expert Meeting 10th–11th September 2007, "**Towards quality education for Roma children: transition**" UNESCO Headquarters, Paris, p. 21–26.

Council of Europe and European Commission, 2000, **T-kit 4 "Intercultural learning"**, Strasbourg.

Dearling, A., Armstrong, H., 1980, **New Youth Games Book**, Intermediate Treatment Resource Centre. New York

Early childhood care and education regional report, Europe and North America, UNESCO, 2010.

GIZ, 2010, **Baseline Research Report — Dropouts in Basic Education System in Municipalities of Prishtina, Prizren, Klina, Kacanik, Gjilan and Fushe Kosove**, Prishtina

Hough, M., 2001, **Groupwork Skills and Theory**, London.

Kovačević, S. 2010, **Multikulturalizam – resurs za holistički pristup u vaspitanju i obrazovanju djece i mladih**, Tempus Projekat, Nikšić

Kovačević, S. 2011, **Aktivnosti međunarodnih organizacija na primjeni neformalnog obrazovanja u Crnoj Gori**, Principi učenja i razvoja u socijalnom obrazovanju, Magistarski rad, Univerzitet Crne Gore, Fakultet političkih nauka, Podgorica

Latković, M., Lipovac, D., Soterović, V., **Metodika početnih matematičkih pojmova**, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd

Prentović, R., Sotirović, V., 1998, **Metodika razvoja početnih matematičkih pojmova**, Novi Sad

Hielscher, S., Radoman Kovačević, A. (eds.). 2013, **Priručnik — Pripremni vrtići za decu Rome i Egipćane**, projekat „EU-Crna Gora Servisi inkluzivnog obrazovanja” Podgorica.

Hielscher, S., Radoman Kovačević, A. (eds.). 2013, **Upravljanje slučajima u službi sprječavanja odustajanja od škole**, projekat „EU-Crna Gora Servisi inkluzivnog obrazovanja” Podgorica.

Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2012-2016, Vlada Crne Gore

Vuksanović, P., Dr Novović T., Milidrag M, Novović D., Badnjar I., Vuljaj F. 2011.: **Kraći program za područja aktivnosti u predškolskom vaspitanju i obrazovanju — Rad sa djecom godinu dana pred polazak u školu**, Ministarstvo prosvjete i sporta, Zavod za školstvo, Podgorica

INTERNET IZVORI:

Council of Europe EDUCATION OF ROMA CHILDREN

http://www.coe.int/t/dg4/education/roma/preschool_en.asp

DO TO LEARN

<http://www.do2learn.com/organizationtools/SocialSkillsToolbox/SharingMaterials.htm>

Ontario, Ministry of Education — Full day kindergarten

<http://www.edu.gov.on.ca/kindergarten/>

Review of the literature and available research on the delivery of school based professional support services

<http://pssp.on.ca/wp-content/uploads/2012/01/Review-of-the-Literature-on-PSS-Final.pdf>

Smith, A.J.

School-Based Case Management. Learning to Finish. Retrieved June 2011 from www.learningtofinish.org/doku.php?id=school-based_case_management

The Early Years Institute

<http://www.eyi.org/>

Vlada Crne Gore

www.gov.me

Zavod za školstvo

www.zzs.gov.me

KOMISIJA ZA IZRADU Plana i programa pripremnih vrtića za romsku i egipćansku decu:

Aleksandra Radoman Kovačević, *predsednica*

Snežana Laković, *članica*

Ovaj dokument izrađen je uz pomoć Evropske unije. Njegov sadržaj je isključiva odgovornost autora i ne predstavlja nužno službeni stav Evropske unije.